

MAGYARORSZÁGI HIREK AZ ÁLMESSIÁSOKRÓL.

Tóbia Kóhennek (1653—1729), az okos és józan konstantinápolyi orvosnak azon panasza, hogy Törökországban minden szédelgő s álmessiás hitelre és hivekre talál,¹⁾ Magyarországra is vonatkoztatható. Bárha a gyér zsidó lakosság miatt oly mérvű rajongás, amelyet a XVII. század közepétől a XVIII. század második feléig terjedő időszakban fellépő messiási csalók Török-, Német-, Spanyolországban idéztek elő, úgyszólván lehetetlen volt, mégis mindegyik impostor — így nevezi őket Evelin Historia de tribus impostoribus művében — követőkre talál itt is s minden mozgalomnak hullámai ide is elértek.

A főimpostor — Sabbatai Czevi — talán nem is hallott Magyarországról. Egy Sabbataival foglalkozó könyvben,²⁾ melynek értékét Graetz³⁾ az összes idevágó forrásművek között a legkevesebbre becsüli, ellenben Jost⁴⁾ a legtöbbre, olvassuk, hogy összegyűjtven ismerőseit, rokonait, meghatározta mindegyik lelkének prae-existentiáját, vagyis megmondta, hogy minő kiváló férfiakban lakozott előbb az ő lelkük s azután felosztja messiáshoz méltóan közöttük az egész földet. Ez alkalommal az adományok sorában ott szerepel Lengyelország, Németország, sőt még Bulgária is, de Magyarország nem.⁵⁾ S amikor az 1665. év őszén Sabbatai Czevi hivei Egyiptomból s Törökországból elárasztják levelekkel a nyugat országait, hogy hirül adják nekik az új evangéliomot,⁶⁾ akkor mentek levelek Lengyelországba, Németországba s a szomszéd tartományokba,⁷⁾ — tehát valószínűleg Magyarországra is, de külön nincs megemlítve. Talán e mozgalommal függ össze, hogy egy angol embernek, Brett Sámuelnek eszébe jutott, hogy a messiási kérdést letárgyalatja egy, természetesen

¹⁾ Emden הורת הקנאות (ed. Wolf) 46 l. és מעשה חיביה (Lemberg. 1867) 32 a.

²⁾ מאורעות צבי (Lemberg. 1865).

³⁾ Geschichte X. 3, 424.

⁴⁾ Geschichte (1859) III. 154.

⁵⁾ מאורעות צבי 56. l.

⁶⁾ הבשורה.

⁷⁾ I. m. 32. l. פולין למדינת המערב אל ארצות המערב למדינת פולין. ואשכנז ולמדינת הסמוכין להם.

koholt, rabbigyülésen. Elbeszélése szerint 1650-ben 300 rabbi Agida (?) síkságára összegyülekezett, hogy megvitassák, vajjon eljött-e már a messiás. 7 napi vita után arra az eredményre jutottak, hogy még nem érkezett meg. Brett, ki az általa elbeszélte eseménynek állítólagos szemtanuja volt, azt is elmondja, hogy a rabbi-koncilium gyors befejezése abból magyarázható, hogy Rómából hat papot küldtek a messiás rég megtörtént eljövételének bebizonyítására s a súlyos érvek hatása előli félelmében az egész gyülekezet szétszaladt.¹⁾

A szmyrnai csaló a zsidó időszámítás szerinti 5426. év Elul 16-án a szultán elé hozatván, a büntetéstől való félelmében a turbánt felvette. Ez a datum pontosan megfelel annak, amit Rosnyai Dávidnak naplójában olvasunk 1666 szept. 16-áról: »Hozák császárhoz azt a zsidót, kit ők zsidó királynak lenni hirdettek, kit midőn az császár eleiben vittek volna, el lévén rendelve megölettetése, törökké lett, kinek az császár is megkegyelmezvén, kapuczi pasává tette.«²⁾

Midőn kitérése után a Gázából való Nátán, az ő bolondja vagy prófétája — ebben az esetben megvalósul Hosea 9, 7 »bolond a próféta« — a török birodalomban forrónak érzi a talajt, menekül s egy ideig Magyarországon is tartózkodik,³⁾ mint ötven évvel később Löbel Prossnitz.

Különös személyiség volt egy magyarországi rajongó, a kismartoni Mordechai, aki Mordechai Mosiachnak is neveztetik. Ha a neki tulajdonított apokaliptikus, kéziratban fennmaradt feljegyzések csakugyan tőle erednek, akkor telivér sabbataista volt. A szmyrnai kitértet védelmezi, mivel — úgymond — hűtlensége is hozzátartozik az isteni kegyelemnek tervéhez. Szoros viszonyt állít fel közötté meg saját személye között. Ha Sabbatai a Dávid törzséből származó messiás, akkor ő a József törzsbeli megváltó s viszont. Sok helyütt megfordult, bejárta Németországot s Olaszországot, mindenütt élénk feltűnést keltve

¹⁾ Cassel, Über die Rabbinerversammlung des Jahres 1650. (Berlin, 1845.) Agida-t rendszeren Nagy-Idával azonosítják, de ebben az esetben az angol kiejtésre nincsenek tekintettel, s különben sem egyezik az ott megjelölt földrajzi fekvéssel, úgy hogy fel lehet tenni a kérdést, vajjon egyáltalában létezik-e a helység. (Agida = A zsidó?!)

²⁾ Monumenta Hungariae Historica VIII. (Pest, 1867) 303. l.

³⁾ מלש לנשו לארץ הונארי 76. l. מארעות צבי.

asketikus életmódjával, exaltált lényével. Olaszországi működéséről Tobia Kóhen is szól nagyon elítélő modorban. Miután a Rovigo testvérek híradása nyomán elmondja folytonos böjtölését, hozzáfűzi: »Én azonban azt hiszem, hogy ez is örülségéhez tartozott. Életének vége megmagyarázza a kezdetét. Elméje elborult s így halt meg.«¹⁾ Az utókor mindezek ellenére valóságos második R. Móse Micoucy-t látott benne és sírján Moschiach (felkent) helyett Mochiach (feddő) név ékeskedik, amennyiben »sokat visszatartott a bűntől, sok községet bejárt, mindenütt erkölcsösségre tanítva s a sziveket a vallásosságra lángítva.«²⁾ Ugyanazt látjuk tehát ennél az 1729-ben Pozsonyban elhunyt férfiúnál, mint az eretnek gyanánt kiátkozott Lób Stassov rohonczi rabbinál, akit az utókor csodatevő gyanánt dicsőített.³⁾ Mindenesetre feltűnő, hogy Mordechai Mochiach unokájának a férje, a híres fürthi rabbi, Steinhardt József, ki responzumaiban mint talmudtudóst említi felesége nagyapját, nem birt tudomással messiási tevékenységéről.⁴⁾

Sabbatai még élt, amikor Magyarországon kivégezték Drabitzius Miklóst, a trencsénmegyei rajongót, aki prófétának mondotta magát s a megváltást az ellene hozott ítélet indokolása szerint a kereszténység esküdt ellenségeinek, a zsidóság-

¹⁾ V. ö. Büchler, Kaufmann Gedenkbuch 454. l.

²⁾ Weisz, אבני בית היצור 30. köv.

³⁾ M. Zs. Szemle XXII. 303. l.

⁴⁾ Steinhardtról szólva egy negatív adalékot nyújthatunk az alsókubini hitközség történetéhez. A »Magyar Rabbik« (II. 3.) című folyóiratban ugyanis azt olvassuk, hogy Akiba Steinhardt I. (sic!) a »Másbir bór« szerzője, melyet unokája és utódja, a hasonló nevű Akiba Steinhardt II. adott ki, a XVIII. század közepén alsókubini rabbi volt. Az utóbbiról az is olvasható, hogy kiadója a »Másbir bór« (Prag, 1828) és »Kóach Hesiv« (Prag, 1827) műveknek s leköszölt sírkövén czélzást találunk משובר בר (olv.: משבר) és בכור שור műveire. A nevezett könyvet nem láttam, de a »Másbir bar« név eleve valószínűvé tette, hogy egy József-ről van szó (Gen. 42, 6). S úgy is van. Ben Jakob ב, 2341. sz. és Cat. Bodl. 1533. l. szerint a mű szerzője Steinhardt József s a mű megjelent Prágában שור כה talmudikus megjegyzésekkel egy kötetben, melyeket ő maga is idéz főművében a Zichron Joszefben (116 b. s több helyen). A כה השיב munka a katalógusok szerint nem létezik s nem jelenhetett meg előbb, mint a Masbir bar. A sírkövén tehát olvasandó שור בכור helyett שור כה (valószínűleg az is van rajta) s Alsó-Kubinnak nem juthat a dicsőség rabbijai közé a Masbir bar szerzőjét sorolhatni.

nak felizgatása által (juratosque orbis Christiani hostes . . . Judaeos incitando) akarta elérni.¹⁾ Adatok hiányában nem lehet tudni, hogy mennyire jutott a dolog, szerzett-e a zsidók között magának híveket s összefügg-e az akkori zsidó mozgalmakkal. Épúgy nem találjuk nyomát sem annak, hogy az Erdélyben lakó szombatokhoz eljutott-e Sabbatai hire s hatott-e a rajongó szektára. Ha minden nép messianikus mozgalmáról azt mondja a néplélek mély ismeretére valló módon egy arab költő Ibn Hazm-nak történeti művében »a súlyos sorscsapás feletti bú s harag szülé«²⁾, akkor ez megvolt ó bennük hatványozott mértékben s így még a nagy elnyomás mellett, mely alatt szenvedtek a XVII. század folyamán, feltűnő, hogy irodalmukban meg nem csendült erre vonatkozó hang.

A magyarországi hirlapirodalom egyik legrégebb Budán megjelent terméke a »Wochentlich zweymal neu-ankommender Mercurius« 1731-iki évfolyamában is szól egy messiásról ilyképen:

Donaustrohm, von 8 Juni.

In dem Königreich Egypten, so jetzo der Turck besitzet u. Selym 1717 erobert, hat sich ein Mann hervor gethan, Namens Schanti Zephi, mittelmässiger Statur, freundlich in Reden, schön von Angesicht und in Jüdischer Kleidung einhergehend, welcher sich vor einen Propheten ausgibt, die Judenschule täglich besucht und von den schweresten Geheimnissen und Glaubenssachen disputirt meistens aber von Christo, dass er der wahre Messias . . . er redet aller Nationen Sprach und thut wunderliche Dinge. Das Juden-Volck hat ihn Anfangs nicht hören noch leiden wollen, ausser etlichen wenigen ; so verlanget, wer er seye und von wannen er komme ? denen er geantwortet : dass er ein Sohn eines Israelitischen Vatters von einer Jüdischen Mutter gebohren, von Gott durch den Propheten Eliam (sic) beruffen und befehliget, das verwirrte und zerstreute Israelitische Volck aus den 4. Welt-Theilen zu versamlen . . . und die Kirche und Mauren zu Jerusalem wieder aufzubauen. Als nun die Juden solch und anderes mehr von ihm gehöret, haben sie angefangen ihn zu dulden und zu hören . . . er lebt still . . . hat keine gewisse Herberg, kehret bald in diesem bald in jenem Haus ein und jedermann will ihm gern

¹⁾ Neues Ungarisches Magazin I. 145. 1.

²⁾ Berliner, Jubelschrift, 116. 1.

aufnehmen er gebet oft mit grosser Suite allerley Volks und Religionsgenossen an den Fluss Nilum, wo er wunderbare Werck thun soll, er speiset nämlich die Hungerige . . . Die Mahomedaner haben mit ihm disputiret von ihrem Mahomet, wie er ein so mächtiger. Prophet Gottes der schier alle Nationen der Welt in ein Volk versamlet, ja den grossten Theil der Erden unter sich gebracht . . . jetzt aber im Himmel der erste nach Gott lebe . . . worauf der neu-angemaste Prophet geantwortet: Mahomed hat gelebt und ist gestorben nach ihm auch viele Könige, Christus allein ist unter den Todten wieder aufgestanden . . . Als sie ihn weiter gefragt: Ob Mahomet ein König sei gewesen wie andere Könige? hat selbiger replicirt: Mahomet hat in dieser Welt gleich einem König regiert und gelebt, allein ich sage euch, dass die Könige, gleichwie sie regiert und gelebt haben, also werden sie auch ihren Lohn empfangen, thut Buss, dann ihr habt eine kleine Zeit übrig dazu . . . Mit den Christen redet er sehr wenig und ermahnet sie nur, dass sie andern nicht ärgerlich sein sollen? als er auch befragt wurde, wann er das jüdische Volk in das H. Land führen würde? war seine Antwort. Wann die Zeit herankommen, werde ihm Gott das Horn Eliä und den Stab Moses schicken und wann er in jenes blasen, so werden es alle Israeliter hören und unter vielen Frohlocken-Jauchzen, Tanzen und Trompeten Schall ins H. Land eingehen.

Ez a Balkán-félszigetről eredő hír — mert Donaustrohm ezt jelenti — látszólag Sabbatai Czevire vonatkozik, de ez valójában nem lehetséges. A szmyrnai álmessiás már 1676-ban, tehát több mint félszázaddal ezelőtt halt meg s bármily csekélyre is becsüljük a lap szavahihetőségét, — Egyiptomnak a törökök által való elfoglalását is 1717-re teszi 1517 helyett — nem tételhetjük fel, hogy egy ötven év előtti történetet, mint újat tálaljon fel olvasóinak. Már csak azért sem, mert az egész közlemény valószínűleg valamely német lapból van kiollózva elég értelmetlenül. Akinek módjában volt ily lapokat forgatni, láthatta, hogy az egész XVIII. század magyar hirlapirodalma német lapoknak hireiből táplálkozik. Ha a dolog természeténél fogva nem is igazak az álpróféta tanairól szóló tudósítások, a személyére vonatkozó adatok igazak lehetnek. S ha az illető középtermetű volt, akkor nem lehet Sabbatai, mert a jól értesült Emden Jakabnál olvashatjuk, hogy impozáns megjelenésű volt s a többi embert

magasságban felülmulta.¹⁾ Zsidó ruhában sem járt, mert hivei előszeretettel turbánt viseltek.²⁾ Azonkívül sohasem állt közel a kereszténységhez. Az az állítólagos kijelentése, hogy az ő atyja csak látszólagos atyja, nem keresztény befolyás.³⁾ A Törökországban fellépő messiásnak különben sem lehetett ambíciója, a csekély keresztény elemet megnyerni. Ő róla, ki még törökül sem értett jól, nem lehetett azt még hiresztelni sem, hogy minden nyelven beszél.

Sokkal érthetőbb lesz a zavaros hír, ha a XVIII. század harminczas éveiben még élt Nehemia Chija Chajunnak, a messiási csalónak viselt dolgaira vonatkoztatjuk.

Chajun mindenesetre lelki rokonságban állt Sabbataival, hisz a török sabbataisták titkos összejövetelein részt szokott venni, bárha saját állítása szerint csupán tanulmányozás céljából. Különféle műveiben valóságos szentháromságot tanított kabbalisztikus frazeológiába burkolva ugyan, de azért eléggé érthetően. A trinitas mellett még abban is kaczerkodott a kereszténységgel, hogy betegség és tűzvész ellen adott amulekjei keresztény szentek neveivel voltak teleírva.⁴⁾ Azonkívül még töröknek is kiadta magát. Nyelvismeretei is nagyok lehettek, mert bejárta Boszniát, Törökországot, Palesztinát, Lengyel- és Németországot. 1723-ban Morvaországba is eljutott, ahol magyar nőt vett el feleségül.⁵⁾

Szenvedélyes irodalmi harcz támadt ellene. A kiátkozások csak úgy röpködtek feléje. Ezeket tudvalevőleg sófárfuvás és templomi gyertyák kioltása mellett mondták ki. Kuriozumképen megemlítésre méltó egy magyar lapnak híradása,⁶⁾ mely egy lengyel városban történt kiátkozást következőképen ír le: »Meghirdettetett, hogy általában fogva fekete öltözetben jelenjen meg a Zsidó gyülekezet a Zsinagógában. A közönséges istenitisztelet-

¹⁾ פניו כמלאך אלהי משכמו ולמעלה גבוה מכל העם. 4. תורת קנאות és Graetz, Frank und die Frankisten (Boroszló, 1868) 21. l.

²⁾ Graetz, Geschichte X * 228. l.

³⁾ מאורעות צבי 12. l.

⁴⁾ Emden i. m. 65. l.

⁵⁾ U. o. 72. בי נשא שם זונה מוסקרת ידוע באונגריין. A becsméről kifejezést nem szabad szószerint venni, mint Graetz teszi, mert Emden nem válogatja a kifejezéseket nemes buzgalmában s Eibeschutz feleségét is ily jelzővel illeti.

⁶⁾ Magyar Hirmondó 1792.

nek végzésével fekete gyertyák gyujtattak s a legöregebb Rabbi felnyitotta a törvénykönyvtartó ládát, kivette a törvénykönyvet s befedvén azt fekete matériával (?) ezen igéket szólotta Elővette annak utána a Rabbi Móses öt Könyvét s valamennyi átkot foglalnak ezek magukban, mind olvasta rémítő szóval, amelyet még iszonyatosabbá tett egy kis szarvból készült kürtnek fuvása.«

A nagy üldöztetés, melynek aktáin Palesztinában és Prágában letelepedett budaiak is szerepeltek,¹⁾ arra indította, hogy agg korában vándorbothoz nyuljon. Elhagyván Európát, nyoma vész. Némelyek állítása szerint 1733-ban halt meg Afrikában, mások szerint Ázsiában lelte halálát.

Ha azonban a felhozottak alapján a Mercurius közlését egy Chajunról szóló hír ügyetlen felhasználásának vesszük, úgy valószínűnek tünik fel, hogy Chajun 1730 után Egyiptomban élt s talán ott is halt meg.

Erkölcsei romlottságban és szemfényvesztő leleményességben túltett mindegyikükön Frank Jakab. Ha valakiről lehet állítani, hogy a történeti megemlékezés folytán halottaiból felébred örök szégyenre,²⁾ úgy ő az. Fellépése elején szorultságában a keresztiséget vette fel, s azután is felváltva mint zsidó szerepelt, miért is a lengyel inkvizíció 1760-ban Czenstochov várába záratta és csak a diadalmasan előretörő oroszok adták vissza a szabadságát 1773-ban. Kiszabadulása után újból megkezdte hiveinek toborzását. S ilyenek Magyarországon is nagy számmal valának. Már 1759-ben, amikor Podoliában kezdett szerepelni, két Máramaros-Szigetről való ember is tartozott környezetéhez.³⁾ Eibeschutz Jonathan fia révén is el volt terjedve hire Magyarországon. A nyugoti határszéli megyéktől kezdve egész Nagyváradig mindenütt találkoztak frankista eretnekek.⁴⁾ Bár mozgalma

¹⁾ Emden, i. m. 59. l. דוד בכ"ר עוזר הי"ד ד"ל מאובין és 79. l. שמעון יושילש יהונתן בהרב נטע ד"ל ה"ה ה"ק יצחק במהור"ר שלמה זלמן וצוק"ל (השם ינקם דמו) A rövidítés (השם ינקם דמו) arra mutat, hogy Dávid atyja vértanúságot szenvedett, de kérdéses, vajjon Budán s azt sem tudom milyen eseményre czéloz a מוצל מאש kifejezés, bár a budaiak ez időtájt sokszor zaklatták a zsidókat. Az »és Ovin« csak akkor érthető egészen, ha »Feuer-Ofen«-nek fordítjuk.

²⁾ Dániel, 12, 2.

³⁾ Graetz, Frank und die Frankisten 43. l. 2. j.

⁴⁾ Ben Chananja I. 12.

Palesztináig is eljutott, még sem valószínű, hogy a Magyar Kurirnak (1788. évf. 118. l.) következő hirtől való: »Ázsiából jött Levelek szerint Palesztinában a Sidók között véghetetlen nagy lárma vagyon és Sergenként verik magukat öszve mivel egy csalárd hitegető köztök a Dániel jövendöléséből azt hitette el velek, hogy az ő Birodalmoknak helyreállása edgy minden órán megjelenendő Messiás által igen közel volna.«

Frank, ki később bárónak nevezette magát, különféle kalandok után Offenbachban kastélyt szerzett, hol hiveivel együtt elzárkózva élt. 1791 decz. 16-án mult ki s ez alkalommal a külföldi lapok hirt adtak róla. Egy magyar nyelvű lap, a Kerekes által szerkesztett »Hadi és más nevezetes történetek« 1791 decz. 27-én így szól a haláláról:

A Moenus vize mentében Offenbach nevezetű Német Mezővárosban lakott egy igen különös Úr — Báró Frank. Ez Hertzegi módra élt, de honnan vette a temérdek pénzt, nem lehet egyenesen tudni. Azt beszélnek, hogy valamely Napkeleti s már száz esztendőktől fogva fennálló Társaságnak lett légyen a feje, mely Társaságnak tagjai, hogy Lengyelekből, Örményekből és Görögökből állyanak, onnan lehet gondolni, mivel sok Lengyelek . . . laktak mellette, úgy hogy a Báró udvari Embereivel együtt reáment szintén hatszáz személlyre . . . Ötven pompás öltözetű testőrzőket tartott. A tisztelet, mellyel viseltettek eránta minden hozzátartozói szintén imádásnak lehet mondani. Ezen hónap 16-án mult ki a világból. Két napokig volt kitéve . . . a teste hermelinnel prémzett lengyel ruhában. A lábai veres karmazsin szin pántlikával voltak összekötve. Tizenkettődikén temettetett el következő emlékezetes pompával: Minek előtte elindult volna a halottas Sereg, odajárultak a testhez egyenként a meghóltak tisztelői, megillettek kezekkel (Zsidó szokás szerint) annak lábait s engedelmet kértek tőle. Még kis gyermekeiket is odavitték hozzája az Anyák s azokért is engedelmet kértek . . . Végbemenvén ezen tzeremonia, kezdődött a temető felé való menetel. Elöl indultak az asszonyok, mindnyájan fehér ruhákban diszeskedve s kezekben égő viaszgyertyákat tartva; utánnak a Gyermekek nyilakat vivén kezekben, azután a Férjfiak . . . Itt hozták 18 személyek a holt testet . . . Előtte és utánna két Öregek mentek hajadon fővel. Jobb felől a test mellett a meghólt Bárónak Leánya és két Fiai . . . A sirnál . . . keserves sirás és jajgatás

lett, de a melly egy jelre ismét félbeszakadt s akkor a fennemlített két Öregek egy rövid imádságformát mondtak . . . lebocsáttatván pedig a sirba a koporsó, mindnyájan egy-egy marok földet vetettek reá.◀

E hirrel kapcsolatban a szerkesztő maga is elmondja azt, amit — úgy látszik közvetlen tapasztalatból — Franknak bécsi tartózkodásáról tud.

◀Ezelőtt mintegy 12—13 esztendővel Bétsben volt a lakozása ezen gazdag és felette pompás úrnak. Koronás fejedelmek se járnak rend szerint azzal a pompával, mellyel ő szokott volt járni . . . Elgyőzhette ő a nagy pompát, mert gyakorta érkezett számára egy s több szekér pénz. Némelyek azt mesélik előle, hogy a Kárpát hegyeiben talált volna valamely nagy rakás-pénzre. — A Leánya ki már most mintegy 30 esztendős, még akkor igen szép virágjában volt. Örömet férjhez ment volna valamely Kamarás Úrhoz s el is vették volna azt jó szívvvel . . . de az idegenitette tőle a Gavallérokat, hogy nem tudhattak mi Ember az Attya. Némelyek Zsidónak gondolták. De hogy Zsidó csakugyan nem volt, onnan megtettség, hogy szorgalmasan eljárta a szent Misére.◀

A temetésnek bizarr formájáról a többi hirlapok is szólnak. Hogy piros színű palástja volt, az a frankistáknak a piros szín iránti előszeretetéséből magyarázható, melynek alapja Jesaja 63. 1., ahol Izrael megváltója piros ruhában jelenik meg. E szín misztériumát már Sabbatai magyarázta ¹⁾ és Frank tanában a legmagasabb vallási fokozatot a pirosat jelentő szó jelzi (= Edom) ²⁾ S amint a pseudepigraphikus iratokban gyakran szerepelnek az »arany«, vagyis az aranyszínű festékekkel írott levelek, úgy a frankistáknál a piros levelek. Ha Jezs. 63. fejezet 1—3. verset összevetjük Deut, 32., 42. és II. Sám. 1., 18. verseivel, akkor talán megtudjuk magyarázni, miért vittek a temetésen a gyermekek nyilakat, ha ugyan nincs más kabbalisztikus értelme. — A két öreg, ki a koporsót kísérte, valószínűleg két leghűbb embere Schor Salamon és Náthán, kik Frank halála után is szerepelnek még. A szekta, mely »száz esztendők« óta fennáll, természetesen Sabbatai-é.

Három hónappal később (1792. márczius 31-én) laptölteléknek használta fel a Pressburger Zeitung Frank sorsának leírását.

¹⁾ Emden i. m. 15.

²⁾ Graetz i. m. 75. l.

A cikk hemzseg a tudatlanságtól s a zsidógyűlölettől. Nem is akarja elismerni, hogy Franknak valamilyes köze volna a kereszténységhez és zsidó-mohammedánnak mondja a szektát. Egyébiránt már Mária Terézia alatt jelenteti meg Bécsben, ami nem lehet igaz az eddig ismert adatok alapján. Offenbachi tartózkodásáról csak annyi bizonyosat tud, hogy »in seinem Hause... entdeckte man jüdische Unordnung«. Leányáról azt írja, hogy erkölcstelen életmódot folytatott s azzal a gúnyos kérdéssel végzi »ob er nun in Abrahams oder in Mohamets Schoos sitzt.«

Végül ideiktatjuk a chassidikus rabbik egyik panegyrikus lajstromának ¹⁾ egy megjegyzését, mely érthetővé teszi azt, hogy akkoriban minden álmessiás hivekre tehetett szert. E lajstromban Magyarországot egyedül Teutelbaum Mózes a későbbi sátoralja-ujhelyi rabbi képviseli, kiről dicsőítőleg fel van említve, hogy ő az örök bíró ama kérdésére »remélted-e a megváltást« ²⁾ joggal felelhet igennel, mert minden zajnál felriadt s várakozással telten kérdezte: »megjött-e már a Messiás?« Nem tudjuk vajjon igaz-e ez, de mindenesetre jellemző épúgy, mint az a gúnyvers is, ³⁾ mely a római Salamonról szól, aki a hegyre fel szokott menni s francia messzelátón leste »a hirmondó lábainak« nyomát.

Budapest.

DR. RICHTMANN MÓZES.

SÉMI EREDETŰ NÉMET SZÓK.

A germán nyelv, mint az indogermán nyelvcsaládnak egyik ága, tudvalevőleg semmiféle rokoni viszonyban nincsen a sémi nyelvekkel. Mindazonáltal találunk a németben elég szép számmal szavakat, amelyek kétségtelenül sémi, még pedig többnyire arab eredetűek. Minthogy e két nyelvcsalád között a rokonság teljesen ki van zárva, természetesen csak átvétel forog fenn. Közvetítőkként a spanyolországi arabok szerepelnek, amennyiben a mór uralom által sok arab szó átment a spanyolba és innen a többi nyugateurópai nyelvekbe. Ezen

¹⁾ סדר הדורות ההדש (Lemberg, 1865) 6. fejezet 6. szám.

²⁾ Sabbath 31 a.

³⁾ Schudt. Jüd. Merkw. IV. 420.

Optica et extensa Galilaei fistula an ille
Accedat, longo prospicis intuitu.